

Bodnár György: Juhász Ferenc

Juhász Ferenc költészetével kapcsolatban meglehetősen régen (éppen négy évtizede) csapnak össze indulatok, s a vita máig nem jutott nyugvópontra. Még Ady értékelése is letisztult fellépése után két-három évtizeddel. Ezzel szemben, bár Juhász Ferenc jelentőségét senki nem vonhatja kétségbe ma már, megbízható szakértők is értetlenséggel, sőt fejcsóválással fogadják újabb és újabb munkáit. Weöres és Pilinszky, Nagy László és Nemes Nagy Ágnes fejlődéstörténeti szerepe és költői jellege többé-kevésbé egyértelműen leírható, a Juhász-kérdéshez még hozzászólni is kockázatosnak tűnik föl sokak számára. A nevéhez fűződő poétikai fordulat talányosságához még irodalompolitikai szerepvállalásának megítélésében felbukkanó szélsőségek is járulnak, így aztán a homály és bizonytalanság egyre nyomasztóbb az ő esetében. Ami annál zavaróbb, mert azt azért mindenki érzi (legalábbis a hozzáértők), hogy századunk egyik lángelméje kerül immár (az irodalomtanárok és nagyközönség számára egyaránt) tartósan felemás helyzetbe.

Nem mondható, hogy Bodnár György most megjelent kismonográfiája egy-csapásra segítene a bajon, de mint első pályakép, feltétlenül szakszerű, színvonalas, sokak (a szakemberek s az olvasók) számára, ahogy mondani szokás, „hézagpótló”. Módszere sajátos, majdhogynem egyedülálló. Az egykorú (tehát a Juhász-életmű egyes szakaszaival egy időben készült) tanulmányokat illesztette össze monográfiává. Nem dolgozta tehát bele a pálya korábbi periódusairól készült újabb szakirodalom eredményeit, vagy csak kis mértékben. Saját bevallása szerint is a „kortársi pályaképirő „reflexeit” kívánta megörökíteni, amivel tagadhatatlanul pluszt ad. Igaz, mindez mínuszt is jelent, hiszen az olvasók többsége számára legalább ilyen tanulságos lett volna egy olyan monográfia, mely minden fontosabb kutatást összegezve ad képet Juhász Ferencről. A nyereség is kétségtelen: „negyven éve közelről figyelhetem a költő külső és belső küzdelmeit, s ezeknek olykor nemcsak tanúja, de részese is voltam”. Joggal mondja a szerző az *Előszó*ban művét emellett is analitikusnak és tárgyilagosnak, mert semmiféle szubjektivitás nem homályosítja el látását: bizvást állíthatni, hogy megállapításai megalapozottak, találóak, időtállóak. Ennél többet pedig aligha lehet elmondani egy ilyen szövevényes téma feldolgozásáról.

S ha a meglepő, az eddigi közvélekedéssel homlokegyenest ellenkező, felfedezés-szerű beállítás hiányzik is, az nem azért van, mintha Bodnár nem adna alapvetően újat és fontosat, hanem éppen azért, mert ami eddig „közvélekedés”-sé vált, az (többek között) éppen Bodnár egykorú, de ma is érvényes igazságaira épül. Kiindulópontja: az 1951–1952 utáni pályafordulat kulcsa egyfelől Juhász szembehelyezkedése a sztálinista-

rákosista korról, másfelől egy poétikai „magánforradalom”. A könyv ezt a kettős vonulatot követi végig: amint a politikum egyre absztraháltabb lesz, s a 80-as évekre teljesen elhalványul, beleolvad egy antropológiai-biológiai létértelmezésbe, a „poétikai magánforradalom” pedig új és új (olykor Bodnár György szerint is erőltetett, vegletes) erőfeszítéseivel eljut az 1990-es évekig. A ma felől nézve az utóbbi évek termésének is megvannak a maga extremitásai (ismétlődésekben, az „eposzok” méreteiben), de legalább ilyen bizarrnak hatnak ma már a pályakezdés petőfisi művei. Az, ami a kor (a kortárs Bodnár György) számára teljesen természetesnek látszott, a mából visszatekintve szerfölött furcsa még a körülmények ismeretében is: hogyan lehetett nemcsak Weöres, Szabó Lőrinc, József Attila, de Adyék feje fölött is „visszaváltani” Petőfi és Arany modorához.

Bodnár György Vörösmartyból és Adyból kiinduló újromantikának nevezi Juhász Ferenc 53 utáni korszakát, a későbbiekben azonban gyakran utal a „katalógusvers”-re, ami Whitmant, az avantgardot asszociálja. Legpontosabban *A tékozló ország* kapcsán mutat rá: a költői képek asszociációs láncot alkotnak a fő motívumok között. Majd a kép önállóodik, „elszabadul” a jelentéstől. A párját felfaló sáska képe még pontosan felel meg a kifejezni kívánt tartalomnak: így fal fel minket a magány. Megvan még tehát kép és jelentés kettőssége, de a reflektáltság nem hatja át az egész művet, elszaporodnak a „nyitott” költői képek, amelyek referenciája lassan eltűnik, s megindul az a képburjánzás, amely olyan olvashatatlanná teszi sokak számára ezt a költészetet, a 70-es évektől különösen. Bodnár György remek műérzékkel, értékfogékonnyan, de elfogulatlanul mutat rá arra, hogy milyen óriási hódítás mindez a XX. századi magyar líra számára, de arra is, mely pontokon hagyja cserben Juhászt arányérzéke, mely pontokon fárad el, téved modorosságba. (Nem igazán elfogadott dolog nálunk a legnagyobbak gyengéiről beszélni, holott elég nyilvánvalóak Csokonai, Petőfi, Vajda, a kései Ady elnagyolt vagy túlerőltetett részletei némely versekben.)

Valamennyi életrajzot is kapunk, s ezúttal megint indokolt, hogy egy kortárs és barát idézze fel a 40-es–50-es évek fordulójának hangulatát. A későbbi generációk számára a Rákosi-rendszerrel való bármily rövid azonosulás is szinte felfoghatatlan, hiszen nem (vagy alig) rekonstruálható ma már a „szegények” lelkiállapota 44–45-ben, a vesztett háború, a mérhetetlen szenvedések utáni messianisztikus várakozás, ami az illúziókat, a tévedéseket (ha nem is menti, de) magyarázza. Juhász Ferenc még 1960-ban is így jellemzi e kort: „Több évszázados jégpáncél-öltönye olvadozott a nemzet testéről, és dér-szőlőfürtök és jég-szőlőlevelek a nép szívéből.” Anélkül, hogy ezen beállítás hitelességét, őszinteségét megkérdőjeleznénk, a teljes igazsághoz hozzátartozónak véljük: másféle, talán nem is tudatosodott ösztönzések is belejártak az euforikus azonosulásba: bevallat! un félelmek (mégiscsak egy megszállt országról, a koncepciók perek, tömeges bebörtönzések, kivégzések koráról van szó) vagy nyílt fenyegetettség: a költő közléséből származó életrajzi adatok közt szerepel, hogy 1946-ban a család a kitelepítendő svábok listájára került.

Van azután Bodnár György kitűnő könyvének egy talán messzire vezető tanulsága is. Többször el-eltöpreng Juhász eposzai kapcsán műfaji kérdésekről, s hangsúlyozza, hogy a hagyományos műfaji kategóriák ez esetben használhatatlanok. Alighanem igaza van, sőt talán többről is van szó. Minden nemzeti irodalomnak saját műfaji skálája van, minden irodalom a maga tradíciói, léthelyzete alapján módosítja, hasonítja magához a műfajokat. Juhász epikája már csak azért is összevethetetlen európai kortársaival, mert hiszen *A Sánta-család* alapjául szolgáló *János vitéz* és *Toldi* megfélelőjét

sem találjuk meg sem Hugónál, sem Byronnál, sem Puskinnál, sem Heinénél. A magyar irodalom tehát (kiváltképp a múlt század elejétől) a nyugat-európaiktól eltérő útra tért, speciális műfajokat teremtett (az Arany-ballada, a Jókai-regény stb.), e műfajok egyedi hierarchiáját alkotta meg, melyben a verses epikának éppoly kitüntetett szerepe lett, mint sok más kelet-európai irodalomban. Ady lírája is más, mint a francia szimbolistáké, mert (többek között) Arany balladáit is ihletik, s Juhász Ferenc költészete is az elődök olyan köréből érthető meg (W. Whitmantól T. S. Eliotig, Vörösmartytól Adyig, József Attilától Weöres Sándorig), ami összetéveszthetetlenül egyetlenné teszi a világlírában. S a legfőbb inspiráló végül is Dante. Aki szintén eposzt írt, de ami éppoly kevésbé volt eposz, mint Juhász Ferenc művei. Akinek Isteni Színjátéka éppolyan egyetemes világmagyarázatot kísérel meg, mint Juhász életműve. Aki éppúgy a korabeli természettudomány és humán tudás belefoglalásával örökítette meg korát és önön személyiségét, mint kései magyar utóda. De akit korában hamar megértettek, míg Juhász Ferencnek meglehetősen hosszan kellett várnia arra, hogy első értő és méltó monográfiája megjelenjen. (Balassi Kiadó, 1993.)

Imre László